

«ЛЮБИТИ ТИХО, НЕКРИКЛИВО...»

(Про збірку поезій Миколи Шамрая «Клятва грому», Черкаси)

*Короткий наш час на слова. Та що менше слів,
То більше простору для світання духу!..*

Віктор Кордун, зб. «Сонцестояння»

Попри «гучну» назву «Клятва грому», я б радше назвала цю книгу одним із її рядків: «Тільки тиша».

І не тому, що поява її на літературному горизонті супроводжена тотальною тишею: до цього, зрештою, нам, провінційним авторам, не звикати. Та й сама я, коли на те пішло, спромоглась озватись про неї аж через непростимих півроку по тому, як мені її було люб'язно презентовано.

І не лише тому, що й саме слово «тиша» тут вжито значно частіше, ніж той-таки «грим» чи інші шуми.

Атож-атож, сповідування концепту Мовчання — не нове для нашої літератури. Виринаючи ще чи не з грецького ісихазму («уникай, мовчи, перебувай у спокої»), воно, згідно з Юрієм Пелешенком, тягнеться крізь творчість Сковороди, Свідзинського, Плужника, Рильського, Київської школи — до сьогодні. Мовчання як «супровідний стан глибинного й тихого вчування у навколишній світ» (за Тарасом Пастухом). Мовчання як уся множина можливостей (за Лесею Павленко). Мовчання як уособлення єдності з Абсолютом. «ДО-слівність» (за Іриною Борисюк)... «Ще слів нема. Поезія вже є» (Ліна Костенко)...

І мовчання — як збірка «Клятва грому» Миколи Шамрая. Що її я б назвала «Тільки тиша».

Насамперед тому, що її вірші дуже нагадують мені полотна литовського художника Мікалоюса Чюрльоніса. Такі ж неяскраві, якісь наче розмито-туманні, але — напрочуд глибокі. Часто звучать так само гучно, як Шамраєва збірка: «Алегро», «Симфонія», «Фуга», «Анданте», «Скерцо» тощо (та й написані — композитором). Але так само випромінюють насамперед — неймовірну тишу. Тишу, яка промовляє більше, ніж слова.

Є в Чюрльоніса й картина «Тиша». Три сиві кульбабки на тлі скривавленого сонцем неба.

...Сиділи жінки на колоді,
Накинувши вечір на плечі,
Як сіру шинель фронтову, —

— читаємо вже в перших рядках Миколи Шамрая.

Ці сиві жінки-кульбабки мовчать нам крізь вічність. Їхнє волосся посічене похоронками («похоронка коси рве комусь»), а «розмови обтята коса» німо ворухнуться, мов обрубки солдатських рук, що — цитуємо вже іншого вірша, — «відлетіли у вирій»...

Ніби химерні малюнки Чюрльоніса, «солоні квіти на подушці до ранку тихо розцвіли» і в Шамраєвій поезії. Це після того, як молода вдова, натанцювавшись на чужому весіллі, повернулася у чорну самотню хату до портрета загиблого чоловіка...

А хіба ж не Чюрльонісові «Литовське кладовище» й «Придорожні хрести Жемайтії» — з їх багато в чому подібною трагічною історією, — беззвучно проступають з-за Шамраєвої України:

У болото грузну одиноко.
А мені б до яру добрести,
Де вітчизна — Муза сіроока —
За важкі сховалася хрести...

«Вулиця, тиха вулиця — мертва притока Лети», «Тіні забутих предків, Боже, а де ж моя?..», «Лишень по лезу білим світом тече невщерблена сльоза»... З'ява за з'явою, постать за постаттю, вірш за віршем — правдиві, епічні й сумні, мов тополі Чюрльонісової «Поховальній симфонії (IV)»...

По-друге, «Клятва грому» Миколи Шамрая (що її я назвала б «Тільки тишею») оповідає нам про найсокровенніші (а тому й найтихіші) речі. Саме *оповідає*, а не «забалакує» їх.

Війна — той жах, що, здавалось би, зостався в минулому, тепер постає з Шамраєвих поезій так моторошно і явно, що й не розбереш уже: йдеться про другу світову, про афганську чи про болюче сьогодні?..

...Село, яке поволі й невідступно зникає з обличчя України і тиші якого, попри все, Микола Шамрай зостається вірним («І не зречусь її ніколи, дзвонар глухого вже села», «І на плаху отчого порога покладу я голову свою»).

...Понівечена природа з її висушеним болотом («Ось кущик, як висохлий мозок достоту того, хто зарізав болото ножем»), загиблою річкою («Зарубцювало ріку, як рану») та мертвими тваринами, душі яких безшелесно й стрімко пронизують збірку («Стріляємо в лебедя, а вбиваємо небо»).

Багато в книжці тихої буденного: «Покаяння діда Омеляна», «33-ій», «Сповідь злочинця», «Заробітчанка» тощо.

Багато осмислення долі і ролі Поета:

Як буде за що — Бог мені заплатить
моїм життям, яке пропише в слові...

Чимало прямих, як-от до Михайла Коцюбинського, Григора Тютюнника, Олексія Софійенка, та — опосередкованих звернень до побратимів по перу. «Мені ж ця Земля, як малесенька куля, у груди влетіла за трепетну мить», — вторить Шамрай Симоненковій «грудочці землі» в «палаючих грудях». «Кровотеча вірша», жили якого «набрякають чорнилом ранньої весни», нагадують Стусове «А вірші йдуть, і йдуть, і йдуть, неначе кров із горла». «Любов, як птаха полохлива, Що можна окриком злякати» перегукується (чи радше *«перемовчується»*) з афоризмом Ліни Костенко: «Довіра — звір полоханий, втече. Він любить тиху паморозь дистанцій». Симпатичний же вірш про «чудне дівча, що випурхнуло з хати» попри застороги батьків, адже «прийшла пора кохати чи то літати вчитися пора», — це наче прегарне продовження Тичининого: «Встали мати, встали й татко: де ластовенятко?» або «Ластівки літають, бо літається...» Рильського. І таких алюзій можна знаходити безліч.

А ще — тихо й повсюдно розсіяний у вічності Бог. І «Біблія світу білого» — Космос, у якому «крутиться схожа на око земля» (як тут знову не згадати Чюрльоніса з його «Створенням світу», «Поклонінням Сонцю», «Дружбою» тощо!), пульсуюча в камені античність, зацікавлена в степовій ковилі козацтво...

Багато тихої теплої хати (не білої, а блакитної!), що «соломою вкрита, а вікна небом засклені», яка на ніч «вії стуля», а на ранок зліта «рушниковими крилами»...

Дуже тихе в Шамраєві і кохання. Коли в кінці збірки натрапляємо нарешті на розділ «Молитва до любові», то вигукуємо: «Нарешті!», бо як же ж без неї?! Але не бачимо там бурхливих пристрастей, наші підшви не плавляться од палких поцілунків, нас не пронизує гаряче тремтіння. А тільки:

І мовчанкою речень
Білосніжні крапки:
На уста і на плечі —
Пелюстки... пелюстки...

«Перелюблю. Перемовчу»... «Уста об тишу б'ються, мов рибини»... «Губи бояться слова»... Таке враження, що ліричний герой боїться «забазікати» любов порожніми словами.

Окрема тишина Шамраєвої збірки — це його постійне звернення до Пісні. Не просто до пісні — до колядки, щедрівки, до колискової. Як на мене, колискова — це особлива, сокровенна, найзатишніша із його тиш. Там уже традиційно для колискової клубочиться котик: «Що твій сон? В kota ледачі сни». Там «ходить боязко лелека, бо грузне в тишу трав'яну». Там «сумна колискова, немов течія, Кирпате світання гойдала». Там мати «йде і розповиту зернину, як малу дитину, в долоні-люлі коліса». Там дитя — «новонароджене диво» — попливе «в колісоньці з верболозу»...

Стоп! Ризикуючи вже й собі передозувати словесні виливи, тим паче, глибокі багаточарові підтексти збірки надаються до все нових і нових відкриттів та осіянь (а я ще ж хотіла сказати про сюрреалізм! І про поезику Шамраєвого «недо-»: «Не дочитую», «не розгадую», «не доказую»... Ех!..), — силоміць зупиняю себе на слові «дитя».

Образ дитяти, мов фенікс, життєствердно постає з усіх трагічних реальностей книжки.

...А там, трохи далі, —
Розкрилений хлопчик
(штани і сорочечка
Із полотна) —
Мов сріблений хрестик
На грудях землі,

Теплою ниткою звитий...

Картину М.Чюрльоніса «Казка II» — пам'ятаєте? Маля, що сидить на тлі вигнутого дугою обр'ю.

Вгорі — птах, що, зависаючи в повітрі, дбайливо розпростер крила над дитиною.

А перед нею — кульбабка. Теж сива, але вже — не вдова. Бо вагітна новим життям.

Бог неодмінно заплатить Миколі Шамраєві. Якщо не земним визнанням, то — чимось вищим і віщим. Бо є за що.

Сива кульбабка — це та, що ось-ось порсне навсїбіч новими світами.

Тиша — вона така!..